

T

ت ط

TABLÂVÎ

(الطبلاوي)

Ebü's-Sa'd Zeynüddin Mansûr
b. Ebi'n-Nasr b. Muhammed
et-Tablâvî eş-Şâfiî
(ö. 1014/1606)

Arap dili ve edebiyatı,
tefsir, hadis ve fıkıh âlimi.

Kahire'de doğdu ve orada yetişti. Mısırlı âlim Nâsirüddin Muhammed b. Sâlim et-Tablâvî'nin kızından torunudur. Bu sebeple Sibtu't-Tablâvî diye de anılır. Tablâvî nisbesi Mısır'ın Menûfiye şehrinin Tabliye (Tablûhe) köyünden gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i farklı kıraatlerle ezberleyen Tablâvî Şemseddin er-Remlî'den fıkıh, Ebû'n-Nasr b. Nâsirüddin et-Tablâvî'den Arapça ve İbn Kâsim el-Abbâdî'den akf ilimleri okudu. Ayrıca Süyûtî'nin talebelerinden İbrâhim b. Abdurrahman el-Alkamî'den ders aldı. Abbâdî'den sonra onun bütün öğrencileri Tablâvî'nin derslerine devam etti. Başlıca talebeleri Şemseddin Muhammed b. Ahmed eş-Şevberî el-Mısırî, Burhâneddin İbrâhim b. Muhammed b. İsâ el-Mısırî eş-Şâfiî el-Meymûnî, Şehâbeddin Ahmed b. Ahmed el-Mısırî ed-Devâhilî ve Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. İbrâhim el-Maarri el-Makdisî gibi âlimlerdir. Tablâvî Zilhicce 1014 (Nisan 1606) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Eserleri. Arap Dili: *Manzûme fi'l-isti'ârât* (*Mecmû'u mühimmâtî'l-mûtûn* içinde, Kahire 1295, s. 66-69; Ebû'l-Kâsim es-Semerkandî'nin *Ferâ'idü'l-fevâ'id*, *el-Feride*, *er-Risâletü'l-isti'ârât* adlı eserinin nazma çekilmiş şeklidir); *Şerhu Nazmi'l-isti'ârât* (bir önceki eserin şerhidir, Câmiatü'l-Melik Suûd Ktp., nr. 2451, vr. 50); *Ṭâlî'u's-Sa'd* (*Şerh 'alâ Şerhi'l-'Izzi fi't-taşrif li't-Teftâzânî*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2575, vr. 492; Brockelmann, *Suppl.*, I, 498); *el-'Ukûdü'l-cevheriyye fi halli'l-Ezheriyye* (*Şerhu'l-Muqaddime-ti'l-Ezheriyye fi 'ilmi'l-'Arabiyye*; Hâlid el-Ezherî'nin Arap gramerine dair kitabının şerhidir, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5055, vr. 233; Abdullah b. Uveykıl es-Sülemî eser üzerine bir doktora çalışması yapmıştır: *el-'Ukûdü'l-cevheriyye fi halli'l-Ezheriyye li'-Şeyh Manşûr et-Tablâvî* [h. 1014] *dirâse ve tahkik*, 1417/1996, Câmiatü'l-

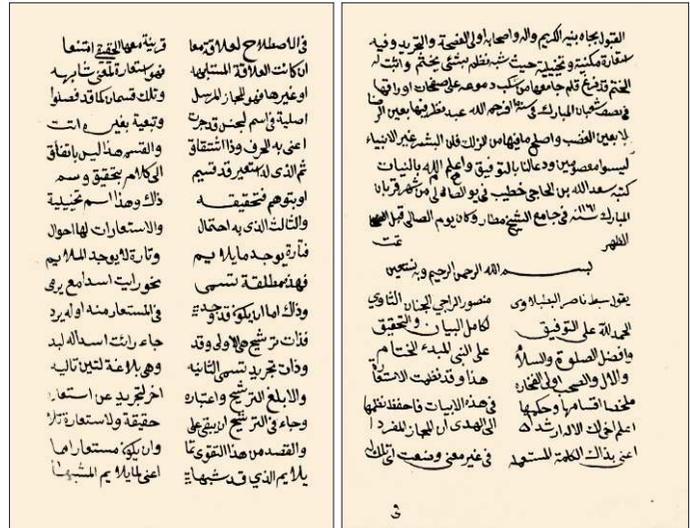
İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad).

Tefsir: *es-Sırrü'l-kuḍsî fi tefsiri Âyeti'l-kürsî* (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 76, vr. 45; Âdem Ergül bu eserle ilgili yüksek lisans tezi hazırlamıştır. bk. bibl.); *Risâletü'l-müsterzâ fi tefsiri kavlihî sübhânehû ve te'âlâ: "Velesevfê yu'îke rabbüke feterzâ"* (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 82, vr. 99-116); *Menhecü't-teysîr ilâ 'ilmi't-tefsîr* (Süyûtî'nin on dört ilim dalını içeren *en-Nikâye* adlı risâlesini Abdülâzîz b. Ali ez-Zemzemî *Naẓmü 'ilmi't-tefsîr* adıyla nazma çekmiş, Tablâvî de bunu şerhetmiştir, bir nüshası Saint Petersburg Kütüphanesi'nde kayıtlıdır: AMK-Aziatskii muzei, nr. 944; Brockelmann, *Suppl.*, II, 443); *Şerhu's-şudûr bi-tefsiri "Veleşad ketebnâ fi'z-Zebûr"* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3777, vr. 52-67); *eş-Şem'atü'l-muḍiyye bi-neşri kura'ti's-seb'ati'l-merziyye* (nşr. Ali Seyyid Ahmed Ca'fer, I-II, Riyad 1423/2003; nşr. Abdurrahman İbrâhim Bedr, Tanta 1427/2006); *Fevâ'id*

'ale'l-besmele ve'l-ḥamdele (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 82, vr. 116-132; müellif, son kısmı eksik olan bu eserde *es-Sırrü'l-kuḍsî* adlı risâlesine atıfta bulunmaktadır [nr. 123^a]); *Tuḥfetü'l-yakẓân fi leyleti'n-niḥ min Şa'bân* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1568, vr. 64; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2000, vr. 176-178; eserde Duhân sûresinin ilk âyetleriyle birlikte hadislerle Berat gecesi anlatılmaktadır).

Akaid: *Şiyânetü'l-'akâ'id* (*Naẓmü'l-'akâ'idi'n-Nesefiyye*) (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1593, vr. 125-129; Brockelmann, *Suppl.*, I, 761; II, 443); *Maḥla'u büdüri'l-fevâ'id ve menba'ü cevâhiri'l-ferâ'id* (*Hâşiye 'alâ Şerhi 'Aḳâ'idi'n-Nesefi li't-Teftâzânî*). **Fıkıh:** *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Minhâc* (Nevevî'nin Şâfiî fıkıhına dair *Minhâcü't-tâlibin*'ine Celâleddin el-Mahallî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir, Mektebetü Mekke el-Mükreme, nr. 63 / Fıkh Şâfiî, nr. 16; Brockelmann, *Suppl.*, II, 443); *Feyzû'l-cevâd bi'l-keḷâm 'alâ ümmehâtî'l-evlâd mine'l-Minhâc* (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 2602, Cevherî, nr. 41.912); *Tecridü Ḥâşiyeti İbn Kâsım 'ale't-Tuḥfe li'bni Ḥacer* (İbn Hacer el-Heytemî'nin Şâfiî fıkıhına dair *Tuḥfetü'l-muḥtâc bi-Şerhi'l-Minhâc* isimli eserine hocası İbn Kâsım el-Abbâdî'nin yazdığı hâşiye üzerine yapılmış bir çalışmadır; Brockelmann, *Suppl.*, I, 681); *el-Ecvibe 'ale'l-es'ileti'l-fıkhîyye* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1599, vr.

Tablâvî'nin
Manzûme
fi'l-isti'ârât adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Bağdatlı
Vehbi Efendi,
nr. 2142/6)

200-218). **Hadis:** *Nazmü Elfiyyeti'l-İrâkî* (Zeynüddin el-İrâkî'ye ait eserin nazma çekilmiş şeklidir; İskenderiye Mektebetü'l-belediyye, nr. 5/198); *Nazmü Nuḥbeti'l-fiker fi muşalaḥi ehli'l-eşer li'bni Ḥacer* (İskenderiye Mektebetü'l-belediyye, nr. 3553); *Bidâyetü'l-kâri' fi ḥatmi'l-Buḥârî* (Brockelmann, *GAL*, II, 419). Tablâvî'nin *Ḥüsni'l-vefâ' bi-ziyâreti'l-Muştafâ* adlı eserinin bir nüshası Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde (nr. 2593) mevcuttur (Brockelmann, *Suppl.*, II, 443).

BİBLİYOGRAFYA :

Tacü'l-arûs, [tbl] md.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 443, 890; II, 988, 1139, 1145, 1798, 1936, 1970; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, I, 45, 173; II, 172; IV, 428; Serkis, *Mu'cem*, II, 2040; Brockelmann, *GAL*, II, 419; *Suppl.*, I, 498, 681, 761; II, 443; *İzâhu'l-meknûn*, II, 721; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 475; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 300; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 45; XIII, 15; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, II, 688; Adem Ergül, *Mansûr Sibtu Nâsirüddin et-Tablâvî'nin Hayatı ve Âyetü'l-Kürsî Tefsirinin Tahkiki* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Yûsuf Zeydân, *Fihrişü maḥtûâtü Belediyeti'l-İskenderiyye*, İskenderiye 1422/2001, V, 384-385; İmâd Ali Cum'a, *el-Mektebetü'l-İslâmiyye*, Amman 1424/2003, s. 61; Ali Bulut, "Mansûr et-Tabelâvî, Hayatı, Eserleri ve 'Nazmü'l-istiâre' Adlı Manzûmesi", *ŞM*, sy. 23 (2013), s. 23-36.

ALİ BULUT

TÂDİLÎ

(التادلي)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed
b. Abdülkâdir el-Hasenî
et-Tâlibî et-Tâdilî
(ö. 1311/1894)

Faşlı âlim, mütefekkir ve edip.

1827'de Rabat'ta doğdu. Fas'ın Tâdile (Tâdlâ) şehrinde medfun Câbir b. Süleyman'ın soyundan geldiği ve seçercesinin Hz. Ali'ye kadar uzandığı rivayet edilir (Cirârî, II, 253). Annesi Âişe, Rabat Kadısı Sâlih el-Hükûmî'nin kızıdır. İlk eğitimini Rabat'taki âlimlerden aldı ve öğrenim için Fas şehrine gitti. Burada Ahmed el-Bennânî, Velid el-İrâkî gibi hocalardan on beş yıl süreyle fıkıh, fıkıh usulü, akâlî ve naklî ilimlerle çeşitli sanatlara dair dersler aldı. Ardından Miknâs'ta Şerif el-Merânî, Muhammed b. Hâc, Ahmed el-Mernîsî gibi âlimlerden faydalandı. Mâlikî fıkıhı yanında diğer mezheplerin fıkıh konusunda da bilgi sahibiydi. Müfessirlerin âyetleri tefsir etme, âyetlerden küllî kaideler ve fikhî hükümler çıkarma yöntemlerini öğrenmek için 1278'de (1861-62) doğuya seyahat etti ve oradaki âlimlerden tefsir okudu. Mısır'da Şeyh Muhammed İliş, Şeyh el-

Bennâ gibi Ezher âlimlerinden, Mekke ve Medine'de Hanefî müftüsü Cemâl el-Hindî ve Ahmed Zeynî Dahlân'dan yararlandı. Hac vazifesini ifa ettikten sonra Kudüs ve Beyrut'a gitti. Beyrut'ta Muhammed Abdud, Emîr Şekîb Arslan ve Saîd b. Abdullâh eş-Şertûnî kendisini ziyaret etti. Ardından yabancı dil öğrenmek için Avrupa'ya gitti, bir süre İspanya'da kaldı. Kùltürleri tanımanın ve yazılan eserlere vâkıf olmanın o kùltürleri tam anlamıyla öğrenmekle mümkün olabileceği düşüncesiyle kendini Fransızca, İngilizce, Türkçe, Farsça ve Berberice öğrenmeye verdi. Özellikle iyi derecede Türkçe öğrendi; sarf, nahiv, belâgat, tıp, felsefe, mantık, matematik, astronomi, coğrafya ve denizcilik gibi alanlarda derinleşti; doğuya ve Avrupa'ya yaptığı seyahatleriyle ilgili izlenimlerini kaleme aldı (a.g.e., II, 244).

Tâdilî, Rabat'a yerleştikten sonra ders vermeye başladı ve otuz yılı aşkın bir süre devam eden derslerinde genellikle kendi eserlerini okuttu, bu arada meclislerde verdiği dersler de rağbet gördü. Büyük şöhrete kavuştu. Öğrencileri arasında Muhammed Mekki el-Betâvirî, Ahmed el-Bennânî, Ahmed b. Kâsım Cessûs, Abdüsselâm b. Muhammed el-Alemî, Muhammed b. Abdüsselâm er-Runde, Hâşimî b. Muhammed el-Hâcevî ve Muhammed Berbiş bulunmaktadır. Şiir de yazan Tâdilî şiirlerinde Kur'an'dan, hadislerden ve âlimlerin sözlerinden alıntılara yer verdi. Ayrıca siyasetle ilgilendi. Sömürgeci güçlere karşı iş birliği yapmak ve aradaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla Rabat'ta ileri gelenlerin yazdığı bir mektubu Sultan II. Abdülhamid'e götürdüğü ifade edilir. 18 Zilhicce 1311 (22 Haziran 1894) tarihinde Rabat'ta vefat eden Tâdilî vasiyeti üzerine ders verdiği evinde defnedildi. Öğrencileri onun için çok sayıda mersiye yazmıştır (a.g.e., II, 256-259).

Eserleri. Çok eser yazması dolayısıyla Süyûtî'ye benzetilen ve sürekli ders verdiği için "Şeyhü'l-Cemâa" lakabıyla anılan Tâdilî'nin çoğu risâle, hâşiyeye, şerh ve ihtisar olmak üzere genellikle tamamlanmamış eserlerinin sayısı 120'yi geçmektedir (Ziriklî, I, 71). Bunların çoğu kaybolmuş, kalanlar da dağılmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Hisâbü'l-ferâ'iz ve't-terekât*; *Tuḥfetü'l-aḥbâb bi-a'mâli'l-ḥisâb* (el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 1711); *Şerḥu's-Şifâ'* (Rabat Hizânetü'l-âmme, nr. 2199 ♪); *Şerḥ 'ale'l-Ḥazreciyye fi 'ilmeyi'l-ârûz ve'l-kâfiyye*; *Risâle fi 'ilmi'l-beyân ve şerḥ 'aleyhâ*; *Hâşiyeye*

'ale'l-Mevâhibi'l-ledünniye; *Târiḥu'l-İskender er-Rûmî*; *Hâşiyeye 'ale'l-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân li's-Süyûtî*; *İhtisârü Cezveti'l-iktibâs li'bni'l-Kâdi*; *Kâfi'r-râvî 'ani'l-Ezherî ve'l-Kefrâvî*; *en-Nuḥbetü's-şâfiyye 'alâ kavâ'idil-Lâmiyye* (İbn Mâlik'in *Lâmiyyetü'l-ef'âl*'ine yazılmış bir şerhtir, el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 969); *er-Riyâḥ* (denizcilik terimlerine dairdir); *İlmü'd-düvel* (Emevî, Abbâsî ve Osmanlı hükümdarları hakkında bilgilerin yer aldığı bir eserdir); *Zinetü'n-nehr bi-'ulûmi'l-baḥr* (*Risâle fi 'ilmi'l-baḥr ve'l-milâḥa*) (el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 1747); *Hâşiyeye 'alâ Mülteka'l-ebḥur*; *Hâşiyeye 'ale'l-Maḥallî* (Celâleddin el-Mahallî'nin *el-Bedrü't-tâilî fi ḥalli Cem'i'l-cevâmî' [li-Tâciddin es-Sübkî]* adlı eserinin hâşiyesidir); *Risâle fi 'ilmi'l-mûsikâ* (eserin *es-Sikâ'* ve *me'âni'l-mûsikâ*, *el-İrtikâ' ilâ 'ilmi'l-mûsikâ* ve *Eḡâni's-sukÿâ fi 'ilmi'l-mûsikâ* adını taşıyan nüshaları da vardır [el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 109; Mektebetü Muhammed Dâvûd, nr. 11705; Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 12063]); *Beyânü'l-murâd li-Cümeli'l-Micrâd* (İbnü'l-Micrâd'ın cümle türlerini, cümlelerin irabdaki yerini ve bunlara dair hükümleri ele aldığı manzum eserine yazılmış şerhtir; *Şerḥ 'ale'l-Cümel fi'l-İrâb* adıyla da bilinir, el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 11885; el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 11885); *Hâşiyeye 'alâ Kitâbi'r-Raḥme fi't-ḥikme* (Süyûtî'ye ait eserin hâşiyesidir); *Hâşiyeye 'alâ Muḥtaşari's-Senûsî* (Muhammed b. Yûsuf) (mantık ilmine dairdir); *Şerḥu İşâgüci fi'l-mantıḥ* (eserlerinin bir listesi için bk. Ziriklî, I, 71; İbn Zeydân, II, 8-12). *Abdullah el-Cirârî*, *Şeyḥu'l-cemâ'a el-'allâme Ebû İshâk et-Tâdilî er-Ribâtî* adıyla bir monografi kaleme almıştır (Dârülbeyzâ 1980).

BİBLİYOGRAFYA :

Cirârî, *Min A'lâmi'l-fikri'l-mu'aşır bi'l-'Udveteyn: er-Rabât ve Selâ*, Rabat 1391/1971, II, 243-259; Abbas b. İbrâhîm, *el-İlâm*, I, 191; Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabiyye li-târiḥi'l-Maḡrib*, Dârülbeyzâ 1404/1983, I, 111, 163; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 71; Ebû Abdullah Muhammed b. Mustafa Bücendâr, *el-İktibâ' bi-terâcimi a'lâmi'r-Rabât* (nşr. Abdülkerîm Kerîm), Rabat 1407/1987, s. 245-262; Muhammed Haccî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-Maḡrib*, Beyrut 1417/1996, VIII, 2798; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *İthâfû'l-mütâilî' bi-vefeyâti a'lâmi'l-karni's-sâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 323; M. Reşid Rızâ, *Târiḥu'l-Üstâzi'l-İlmâm eş-Şeyḥ Muhammed 'Abdud*, Kahire 2006, I, 411, 412; İbn Zeydân, *Mu'cemü' ḥabakâti'l-mü'ellifin 'alâ 'ahdi devleti'l-'Aleviyyin* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Rabat 1430/2009, II, 8-12.

HALİM ÖZNRHAN